

EN VANDRING I GLASKOGEN

Den här skriften handlar om naturreservatet **Glaskogen** och om att vandra där.

Vill Du uppleva fina ögonblick i naturen? Se vitsipporna blomma i maj? Höra göken gala, första gången för året? Kanske se solen gå ner, när solstrålarna glittrar på sjön en ljummen julikväll?

I Glaskogen finner du alla de naturupplevelsena och många fler. Det är därför **FUB i Värmland** låtit biologen och geografen **Gabriel Bladh** beskriva naturen, landskapets historia och en del vandringsleder just där.

Samtidigt har FUB i 25 års tid haft en stor del av sin verksamhet förlagd till Glava Glasbruk, där en av lederna börjar. Det är välkända marker för många utvecklingsstörda, deras personal och anhöriga.

Men skriften vänder sig också till andra besökare i området. Alla kan ha glädje av Glaskogen.

Gabriel Bladh

ISBN 91-7970-585-5

Den här broschyren har kommit till, bland annat tack vare ekonomiskt stöd från landstinget i Värmland.

Omslagsbilden:

Utsikt över Holmtjärn. En typisk bild av Glaskogen. Ett spännande landskap, med skogsklädda bergsryggar, uddar och glittrande sjöar.
(Foto: Gabriel Bladh)

*(c) 1989, Gabriel Bladh och FUB i Värmland.
ISBN 91-7970-585-5
Sättning: Värmlands Folkblad
Tryckt i en upplaga av 2 000 exemplar på
Karlstads-Tidningens AB Tryckeri 1989.*

EN VANDRING I GLASKOGEN

Gabriel Bladh

**Producerad för FUB Värmland inom ramen
för projektet Naturupplevelser för utvecklingsstörda.**

Innehåll

Förord	
En värld vi känner igen	
Glaskogen: Naturreservat för friluftsliv	
Berggrunden skapar landskapet	
Isen fördelade jorden	
Glaskogens djur och växter	
Vandringsled: Glava Glasbruk - Vedviken - Glava Glasbruk	
Andra lämpliga leder	
Bra att veta	
Den unika allemansrätten	
FUB-gården, Glava Glasbruk	
FUB i Värmland	

*Foto: samtliga fotografier är tagna av Gabriel Bladh.
Teckningar: Marie Drugge.*

Förord

När FUB i Värmland fick möjlighet att utarbeta en beskrivning över naturreservatet Glaskogen och några av dess leder, var det helt givet att ta Glava Glasbruk som utgångspunkt. FUB i Värmland har i 25 års tid haft en stor del av sin verksamhet förlagd till just den orten, där också en av vandringslederna börjar.

Den här skriften handlar alltså till stora delar om välkända marker för många utvecklingsstörda, deras personal och anhöriga. Men den handlar också om de möjligheter till olika upptäckter vandraren kan göra.

Gabriel Bladh fick i uppdrag att samla in och bearbeta materialet, och han har med stort intresse, goda kunskaper och ett personligt engagemang lyckats med arbetet.

Det är vår förhoppning att skriften ska komma till användning vid utvecklingsstördas och andra handikappades vistelse i Glaskogen.

Vi tackar Landstinget i Värmland för det ekonomiska bidrag, som gjort det möjligt för oss att ta fram denna skrift.

Februari 1989

FUB Värmland

Erland Nilsson, ordförande

En värld vi känner igen

Alla människor har upplevelser och känslor kring naturen runt om oss.

Den där majmorgonen bland vitsippsängarna när Du hörde göken ropa eller solnedgången i den ljumma julikvällen när solstrålarna glittrade i sjön.

Kanske minns Du bäst tillfället som höstdagen när marken lyste gul av kantareller. Skidturen i mars, med doft av apelsiner och skidvalla, när rådjuren stod och tittade där borta i gläntan.

Skönheten och mångfalden i naturen möter Dig överallt och är något som alla borde få möjlighet att uppleva. Naturen finns kring oss hela året runt och överallt. Att upptäcka, känna och förstå den kan alla.

Den här skriften kan kanske vara till hjälp och ge **impulser** för att upptäcka mera.

Natur för alla

Att lära sig upptäcka naturen blir lätt att rabbla namn och pe-

ka. Det glöms ofta bort att namn och arter inte säger någonting i sig. Det är färger, form, funktion och andra egenskaper som betyder något och ger sakerna innehåll och sammanhang.

Men namn kan också ge trygghet, ge oss en värld vi känner igen.

I naturen kan vi känna dofter, se spännande färger och former, lyssna på vackra eller konstiga ljud och kort sagt: använda alla våra sinnen.

I naturen kan vi också lära känna vår kropp. Vi känner trötthetens tecken i oss efter dagens vandring, eller vattnets bärkraft i badsjön en sommarkdag. Natur och friluftsliv i lagom doser **lär oss** friskvård på ett enkelt och stimulerande sätt.

Praktiska tips

Naturen kan Du möta på nära håll: vid Ditt fågelbord på vintern eller på skogspromenader

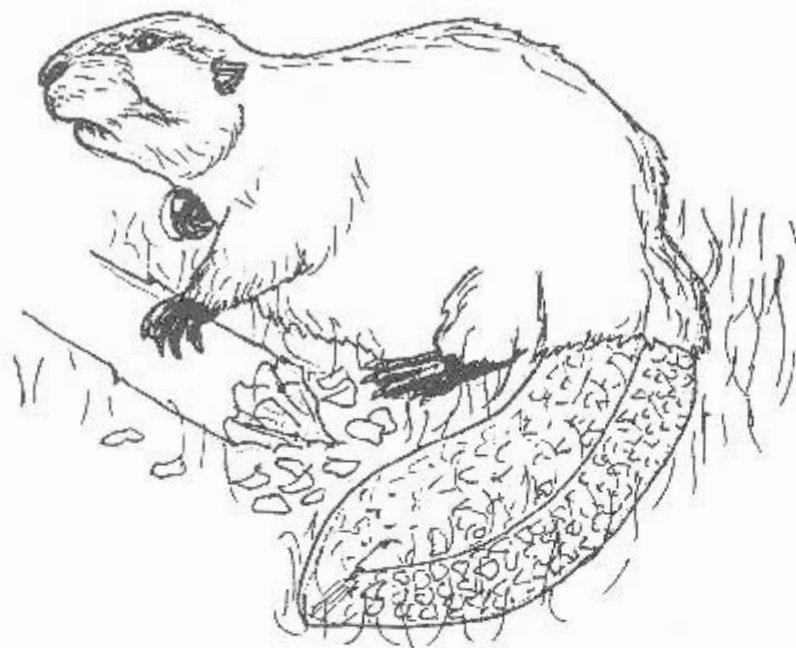
utanför där Du bor.

Vi har valt att presentera Naturreservatet Glaskogen - ett stycke natur- och friluftsområde i Värmland.

För Dig kanske det kräver ext-

ra tid och förberedelser att åka till Glaskogen.

I skriften kan Du få praktiska tips och förslag på turer samt adresser som kan vara till hjälp för Dig.

Bävern är ett karaktärsdjur för Glaskogens vattendrag.

en kanolled med enkla upptagningsplatser.

Fiske: Glaskogen har många fina fiskevatten, med rent och klart vatten.

Dessa hotas i en del fall av försurning. Hittills har dock fiskevårdsföreningarna räddat livet i sjöarna. Vanliga fiskarter är abborre, gädda, mört, siklöja och ål. I några sjöar finns också röding och öring.

För att få fiska måste Du ha **fiskekort** eller **Glaskogskort**. Fiskekort köper Du i bland annat Lenungshammar, Glava Glasbruk, Glava, Sölje, Hillingsberg samt på turistbyråerna i de berörda kommunerna.

Övernattningsstugor: för Dig som inte vill sova i tält eller vindskydd finns det övernattningsstugor.

Stugorna är öppna året runt utom de vid Kalleboda och Dammarna, som är öppna 1 maj - 30 oktober. Övrig tid kan nyckeln beställas genom **Stiftelsen Glaskogen**, (Arvika kommuns fritidskontor), tel 0570 - 160 40, anknytning 1803.

Stugorna är enkelt utrustade och Du måste ha med Dig sovsäck och köksutrustning.

Glaskogens naturreservat förvaltas av **Stiftelsen Glaskogen**. Stiftelsen har bildats av Arvika, Eda, Årjäng och Säffle kommuner.

Föreningar och grupper bör planera besöket i god tid, i samråd med stiftelsen. På detta sätt kan kollisioner vid t ex vindskydd och övernattningsstugor undvikas.

Informationsplatser med utförligare information finns vid Gångene, Kalleboda, Lenungshammar och Sölje.

Ett antal andra informationsplatser finns utmärkta på Glaskogskartan.

I Lenungshammar finns en **turistinformation** som är öppen under högsäsong.

Affär hittar Du i Lenungshammar. Utanför reservatet finns affärer i bl a Glava. Sommartid har Glagården i Glava Glasbruk **kafé** och **matservering** samt viss livsmedelsförsäljning. I Lenungshammar finns servering sommartid vid turistinformationen samt vid hembygdsföreningens **Karl XII-stuga**.

Berggrunden skapar landskapet

Området har en starkt kuperad och omväxlande terräng. Bergsryggar och sänkor avlöser varandra.

Reservatets terrängformer styrs helt av berggrunden. Glaskogens berggrund har delats i tre väl skilda områden. I norr och nordväst består den av **gnejser** och längst i sydost av **granit**. Mellan gnejsen och graniten finns ett jämbrett bälte av **Åmålsformationens bergarter**.

Åmålsformationen byggs upp av vulkaniska bergarter och sandavlagringar. Sandavlagringarna kallas i sitt nuvarande hårdnande skick för kvartsiter.

Glavaskiffer

Kring Stora Gla kan man se att vulkaniska bergarter och kvartsiter ofta finns i snabb växellagring med varandra. De ursprungliga bergarterna har pressats ihop genom tryck och temperatur, när

rörelser skett i jordskorpan.

Uppåt granitgränsen är berget kraftigt förskiffrat. Man kan lätt klyva bergarterna i tunna skivor.

Här bryts också Glava glimmerskiffer, som främst används som taktäckningsmaterial.

Över tusen miljoner år

Berggrunden i sydvästra Värmland bildades och omvandlades vid olika tidpunkter för mer än tusen miljoner år sedan. Sådana tidsrymder är inte lätta att förstå.

Under ärmiljoners lopp skapades sedan de berg och dalar som möter oss i Glaskogen i dag. Berggrunden började sakta men säkert att brytas ner. Bergarternas olika motståndskraft, mot till exempel vindens och vattnets långsamma nedbrytning, spelade en viktig roll.

Inom Åmålsformationens område, med den kraftiga förskiffringen och den snabba växlingen av bergarter, verkade de ned-

brytande krafterna olika.

Kring Stora Glä ser vi en snabb växling av parallella bergryggar och sänkor.

De långa smala uddarna och vikarna och de långsträckta ryggsformiga öarna ger en speciell landskapsbild.

I sydost inom granitområdet har den intensiva förskifningen upphört. Vi hittar mer rundade bergsformer, med oregelbundna sänkor emellan.

I gnejsområdet i nordväst finner vi i stället en oregelbunden ytform.

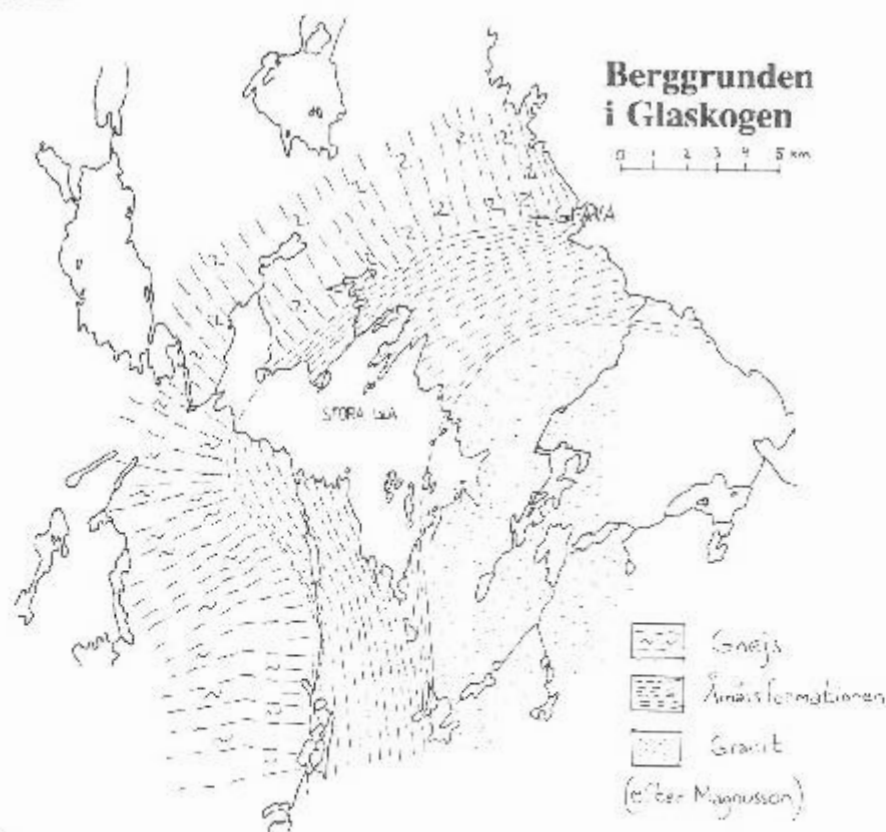
Tre sorters landskap

På detta sätt har berggrundens sammansättning inom olika delar av Glaskogen skapat olika landskapsformer:

- Gnejserna skapar former, som är vanliga i västra Värmlands gnejsterrängar.

- Granitområdena påminner mer om östra Värmland.

- Åmålsformationen har skapat en speciell terräng, som kan betraktas som Glaskogens egen landskapstyp.

Isen fördelade jorden

För 70 000 år sedan skedde en klimatförändring i Sverige. Snön som föll i fjälltrakterna smälte inte bort på sommaren. Glaciärerna började växa. Man vet numera att sådana **istider** regelbundet förekommit under hela jordens historia.

En populär teori bland forskare är att solens strålning varierar i intensitet och därigenom ger olika klimat.

För 30 000 år sedan täckte isen hela Skandinavien och norra Mellaneuropa.

När inlandsisen skred fram över Skandinavien fungerade den som en jätteskrapa. Löst vittringsmaterial plockades upp av isen. De redan anlagda dalgångarna fördjupades och hållarna blev avrundade. De karaktäristiskt avrundade stötsidorna visar vilket håll isen kom ifrån.

I isens botten fanns fastfrusna stenar, som repade berghällarna. Dessa isräfflor

visar oss också på varifrån isen kom. Om man blöter en bergshäll är det lättare att se räfflorna.

Räfflorna i Glaskogen tyder på att isen kom från nord-nordost och gick mot syd-sydväst.

Isälvarna sorterade materialet

När isen började smälta och för omkring 10 000 år sedan försvann från Glaskogen, såg landskapet annorlunda ut än tidigare. Isen hade avsatt nya avlagringar, i stället för det den fört bort. Det var en kantig, dåligt sorterad jordart som kallas för **morän**.

När isen smälte bildades stora mängder smältvatten. Vattnet rann genom sprickor i isen ner till isens botten. Där skapades tunnlar och smältvattenälvarna förde med sig stora delar av moränmaterialet i sin väg.

Vattnets hastighet var stor och stenarna rundades när de gnuggades mot varandra och

mot botten av älvfåran.

När vattnets strömhastighet så småningom sjönk, avlagrades materialet. Det grövre materialet, som block och sten, avsattes först och sedan avlagrades grus och sand.

Isälvarna sorterade alltså materialet och detta kan Du se, när Du tittar på ett grus- eller sandtag.

De finaste partiklarna blev uppslammade i älven. Ler- och slammet avlagrades därför inte, förrän i de sjöar och hav som fanns framför iskanten.

Tre kilometer tjock is

När isen var som mäktigast, hade den en tjocklek på 3000 - 4000 meter. Ismassans tyngd ledde till att jordskorpan pressades ner. När isen försvann, befann sig därför stora delar av det nutida Sverige under havsytan.

Västra Värmland var vid denna tid en skärgård med öar, vikar och sund. Slätterna runt Glafs-fjorden låg helt under vattenytan. Runt Stora Gla gick vattnet betydligt högre upp än i nutiden och Stora Gla hängde direkt samman med Övre Gla och Gräns-sjön.

Landet höjde sig hastigt vid istidens slut. När landet dök upp ur havet bildades en strandlinje, som kallas **högsta kustlinjen**. Denna strandlinje, som bildades av vågorna, syns än i dag på sina ställen, ofta som en markerad rand av avrundade

klapperstenar.

Väster om Halvardsnäs finns vackra strandlinjer bevarade. Havets högsta gräns ligger där på 178 meter över nuvarande havsytan.

Bra eller dålig mark?

Landhöjningen var snabb och havsytan sjönk. Stora Gla och andra sjöar i Glaskogen blev självständiga sjöar, som var isolerade från världshavet.

Havet omlagrade moränen och sköljde bort det finare materialet. Detta avsattes som sand och lera i havet och Stor-Vänern.

När Vänerområdets passpunkt vid Vänersborg kom ovanför havsytan, blev Vänern en insjö. Den hade betydligt större utbredning än den nutida Vänern och kallas Stor-Vänern.

Landhöjningen fortsatte, nu långsammare, och så småningom torrlades lerområdena och blev god åkermark i ex kring Glafs-fjorden. På moränområdena ovanför högsta kustlinjen var det svårare att odla. Marken uppodlades inte förrän på 1600-talet, när finnarna kom till Sverige. Detta gäller stora delar av Glaskogen.

Den geologiska utvecklingen har på detta sätt bestämt fördelningen av jordarter och var jorden skall brukas och människor skall bo.

Glaskogens djur och växter

Glaskogens skog är i huvudsak holagsägd (85 procent). Skogsbruket är den helt dominerande näringen. Det har inte ansetts realistiskt att hindra normalt skogsbruk inom det stora område reservatet täcker. Inom vissa områden påverkas därför landskapet i hög grad av det moderna skogsbruket.

Lövskog hittar man mest kring äldre kulturmarker. När finnarna kom till Glaskogen på 1600-talet slog de sig ner på högt belägna områden. Där var det mindre risk för frost och moränen var opåverkad av havet och relativt bördig.

Man hittar många gårdar med intressanta äldre odlingslandskap i Glaskogen. De gamla tidernas brukningsmetoder gynnade artrikedomen.

Lindängen i Gängene är ett fint exempel som delvis bevarats till nutiden. Där växer förutom lind bland annat även hassel, slättergubbe, fältgentiana, jungfrulin och svinrot.

Vid bland annat Sigfridstorp

och Halvardsnäs hittar man andra artrika ängsmarker.

I sydöstra delen av reservatet ligger Kalleboda. Där hittar Du ett av Glaskogens få större hasselbestånd.

Hassel. Vet Du att man inte får plocka nötter utan markägarens tillstånd?

En känsla av ödemark

Glaskogen är i första hand ett naturreservat för friluftslivet. Det är de många sjöarna, den omväxlande terrängen och känslan av ödemark som ger de stora kvalitéterna.

Barrskogen dominerar inom reservatet.

Djur- och fågellivet är ordinärt för Mellansveriges barrskogslandskap.

Floran är relativt artfattig och karg, men inslag av rikare växtlighet finns.

Djurlivet och växtligheten är representativt för värmländsk natur ovanför högsta kustlinjen.

Här går Norrlandsgränsen

Genom Glaskogen går en naturgeografisk gräns, den så kallade **norrlandsgränsen**. Gränsen är inte skarp, utan i stället ett övergångsbälte på flera mils bredd.

Vid denna nord-sydsvenska naturgräns förändras klimat och landform påtagligt. Vinterrarna är längre och stabilare norr om gränsen. Terrängen är betydligt mer kuperad, jämfört med Mellansveriges slättområden.

Den tid som växterna tillväxer och sätter frö - vegetationsperioden - blir kortare norr om gränsen. Många växters utbredning begränsas av detta.

Glaskogen ligger inom naturgränsens övergångszon och här kan man träffa på både

nordliga och sydliga arter. Exempel på nordliga arter är dvärgbjörk och gråal och bland sydliga arter återfinns lind, klibbal, pors och hassel.

Även vissa arters väst-östliga utbredning möts i Glaskogen.

Gott om älg och bäver

Älgen är mycket vanlig. Det moderna skogsbruket ger älgen mycket god tillgång på föda. Sly på uppväxande hyggen och unga tallplanteringar är platser till vilka älgen gärna söker sig.

Lokalt har bävern blivit ett vanligt djur.

Bävern utrotades för ungefär hundra år sedan och norska bävrar utplanterades på 1920-talet. Nu har bävern ökat och bäverdammar och gnagspår hittas lite varstans i Glaskogen.

I övrigt är rådjur, hare, räv och grävling allmänna.

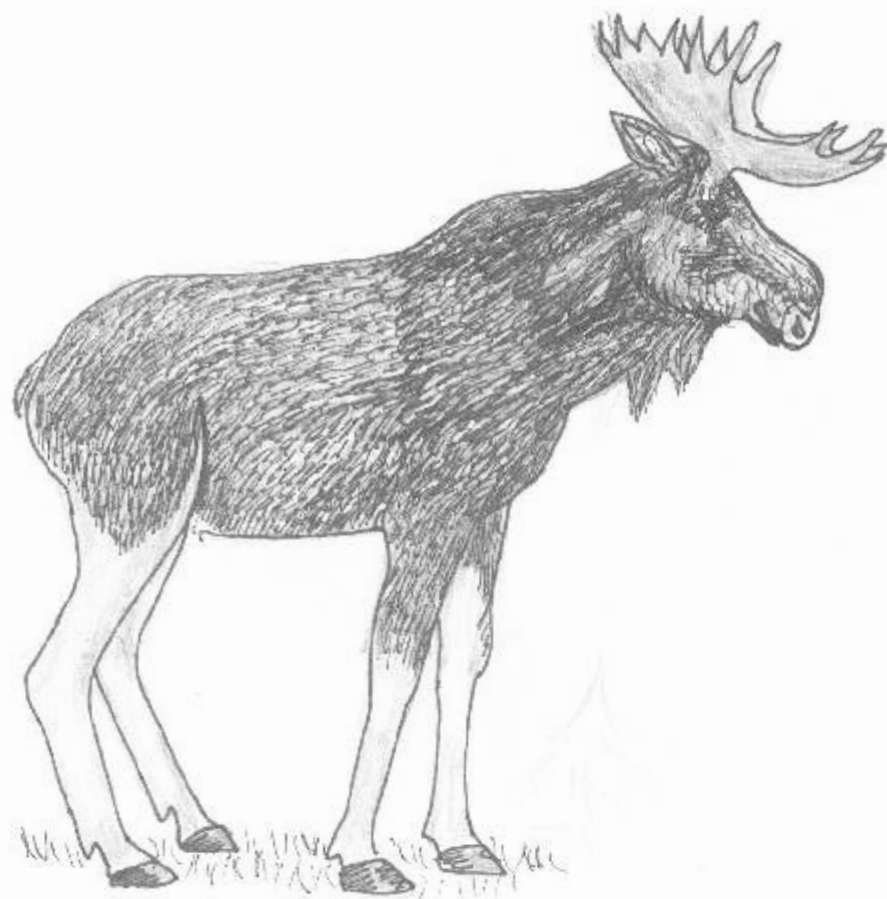
Jakt bedrivs i reservatet. Under älgjakten bör Du höra med Stiftelsen Glaskogen vilka områden som är säkra att utnyttja.

Kungsfågel och storlom

Den mellansvenska barrskogsmiljön präglar fågellivet.

Här märks t ex korsnäbb, kungsfågel, rödvingetrast, tretåig hackspett, spillkråka, tjäder och orre.

I flera sjöar häckar storlom och smälom. Smälommen har ett gäslikt, kacklande läte i flykten. Du hör det ofta när den ger sig

Har Du tur kanske Du också träffar på en älg under vandringen.

iväg på fiske till någon mindre tjärn. Storlommens läte är ödsligt och klagande. Det hör Du framför allt nattetid, kring de stora sjöarna i området.

Bland rovfåglarna finns ormråk, bivråk, duvhök och vissa ugglearter.

Rödvattnets naturskog

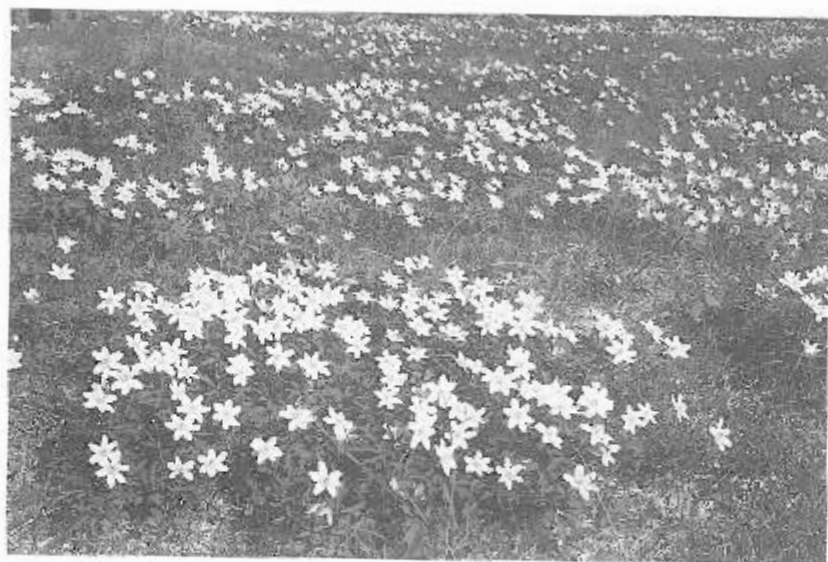
Vid Rödvattnet i sydöstra delen av Glaskogen finns det ett större naturskogsbestånd.

Naturskog är en skog, där mänsklig påverkan varit relativt liten. Skogen har uppkommit genom självföryngring och träden har olika åldrar.

I Rödvattnet finns över 200 år gamla tallar. Det finns gott om kullfallna träd (lågor) och torrakor i området.

Många arter behöver orörda och ostörda skogsområden för att överleva. Vedlevande insekter, mossor och lavar är exempel på grupper som missgynnas av det moderna skogsbruket.

Genom Rödvattnenområdet går vandringsleden mellan Dammarna och Gängene. Den har en kuperad sträckning och är svår.

Vår i markerna. I maj blommar Glaskogens vitsippor.

Vandringsled: Glava Glasbruk – Vedviken – Glava Glasbruk

Längd: totalt 12 km.

Delsträckor:

A. Glava Glasbruk (badplatsen) - Sitjärn: 1,5 km. Kupering: småbackigt. Ledens standard: ojämn.

B. Sitjärn - Halvardsnäs: 0,8 km. Kupering: småbackigt. Standard: ojämn.

C. Halvardsnäs - Södra Vedviken: 2 km. Kupering: småbackigt. Standard: jämn. (Mellan Halvardsnäs och Vedviken är leden lätt att gå, utom en sträcka på cirka 200 meter närmast Vedviken).

D. Södra Vedviken - Törebolsättern: 4,5 km. Kupering: småbackigt. Standard: ojämn.

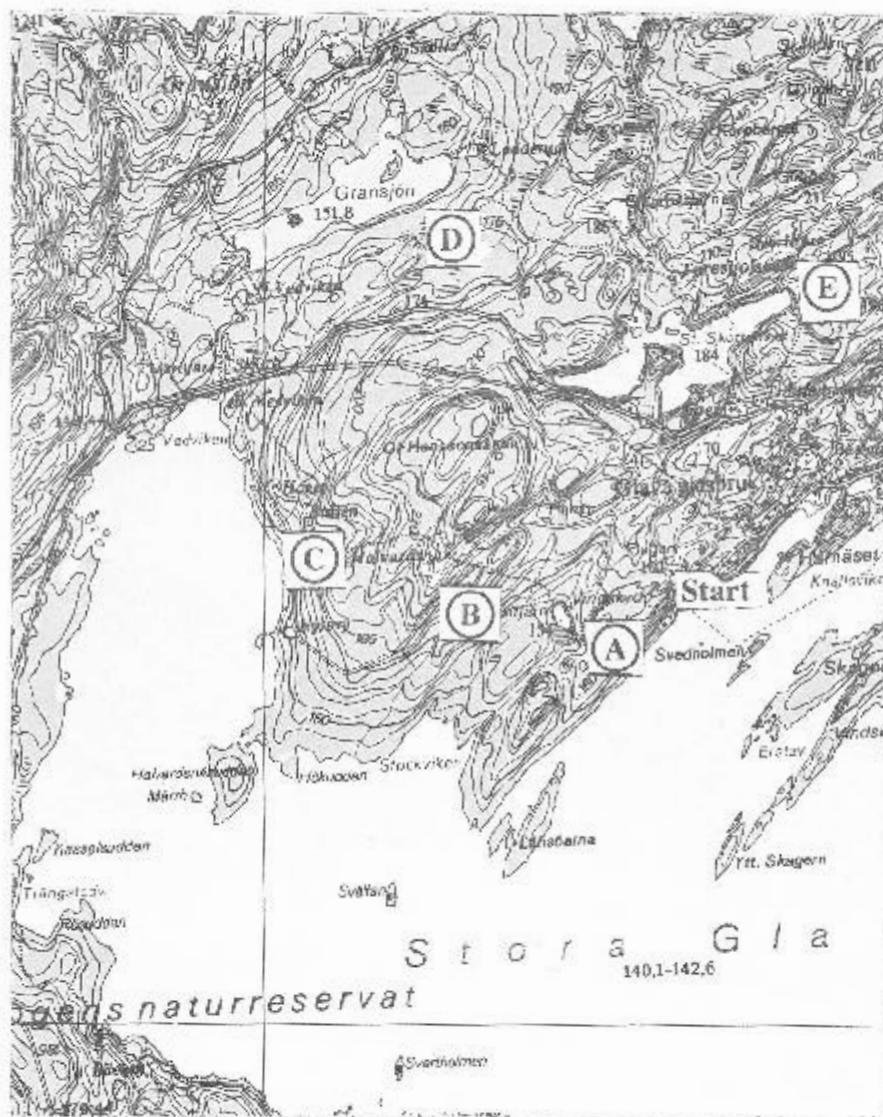
E. Törebolsättern - Glava Glasbruk: 3 km. Kupering:

småbackigt. Standard: ojämn (några hundra meter: svårframkomligt).

Hur lederna klassificerats

Lederna har klassificerats utifrån kupering och standard (jämnhet). Glaskogens karaktär skapas till stor del av dess kuperade och starkt uppbrutna terräng.

De faktorer som ger området vildmarkskaraktär, medför på samma gång begränsningar i tillgängligheten. Det är stora svårigheter att hitta lämpliga leder för rörelsehindrade i Glaskogen. De leder som både klassats som jämna och plana eller småbackiga är passande i detta fall.

Vandringsled: Glava Glasbruk - Vedviken - Glava Glasbruk. Starten och de olika delsträckorna (A - E) är markerade på kartan. (Från Glaskogskartan, skala 1: 50 000.)

Ojämna och småbackiga leder kräver normal rörlighet, även om delar av sträckorna med viss hjälp kan klaras av personer med begränsad rörlighet.

De leder som klassats som svårtillgängliga och/eller branta kräver full rörlighet och tidigare vana.

Badplatser: vid Glava Glasbruk och vid Södra Vedviken (Sträcka A plus B).

Parkering: vid badplatsen Glava Glasbruk eller FUB-gården, och även vid Halvardsnäs eller Södra Vedviken om man vill ta en kortare tur.

Vindskydd/grillplats: vid Sitjärn.

Ovrigt: sträcka C är lätt. Hela sträckan A - C är intressant, med växlande vyer och ett stort inslag av gammal kulturmark.

Området kring Halvardsnäs och Vedviken har en intressant flora. Vid Hemtjärn, öster om Halvardsnäs, finns en lätt-tillgänglig bäverhydda som Du kan betrakta direkt från vägen.

Med utgångspunkt från allmänna vägen, Halvardsnäs, kan en rundtur göras som passar även rörelsehindrade. Leden följs från Halvardsnäs till gården Bråten. Därifrån tar Du bilvägen tillbaka mot Halvardsnäs, totalt 3,5 km.

Sträcka D - E går i huvudsak genom barrskog och är inte li-

ka omväxlande. Vid Stora Skottjärnet (sträcka E) är några hundra meter av leden mycket ojämna och steniga.

Här börjar vandrigen

Leden startar vid badplatsen och passerar förbi ändpunkten för den gamla järnvägen. Här låg tidigare ett sågverk (se informationstavlan).

Stigen går längs en bäckdalgång med frodig vegetation. Här hittar man ormbunkar i mängd och olika sångare, t ex svarthätta och trädgårdssångare.

Efter att ha skyttat dammen vid den lilla sjön Flagan viker stigen mot söder.

Du kan lägga märke till några fuktiga "kärrpölar" vid sidan av stigen. Där breder olika sorters vitmossor och björnmossor ut sig, i böljande mattor. Björnmossa använde man tidigare till att göra riktiga mattor av.

Här kan Du också hitta starr, som är en släkting till gräsen. Stråna på starren är trekantiga och bär både han- och honblommor i ax. Flaskstarr är en vanlig art i Glaskogen. Honaxen ser ut som små miniatyr-majskolvar.

Vi vandrar vidare uppåt och kommer till en utsiktspunkt över Stora Gla. I Stora Gla kan man se en mängd uddar, vikar och öar. Olika sorters bergarter ligger här bredvid varandra, som ett band.

Vissa bergarter är hårdare och har motstått erosionen lättare.

De är nu uddar eller öar. Där vikarna är finns ofta en mjukare bergart. Hela denna process har förstås tagit miljoner år och alltså skett mycket långsamt.

En lav är två organismer

På höjden kring oss är marken mager och här växer mest tallar. Bland blomväxterna hittar Du kanske lingon eller ljung, men annars är det mest lavar och mossor som växer här.

Lavar är spännande växter. De består av två sorters organismer, en alg och en svamp, som lever tillsammans i **symbios**.

Det betyder att de är ömsesidigt beroende av varandra. Förenklat kan man säga att algen kan utnyttja energin från solljuset, och omvandla det till näring. Svampen kan ta upp vatten och dessutom ger den stadga åt laven.

Tillsammans kan de alltså möta och stå emot omvärldens krav, ofta i extrema miljöer. Lavar är dock mycket känsliga för luftföroreningar. Runt våra storstäder saknas t ex en del sorters lavar helt.

Vid stigen ser Du olika sorters renlav (grå och gulvit) och bągarlavar. Laven som vi har i adventsljuslakarna heter fönsterlav och är alltså ingen mossa, utan en lav.

Ätliga eller giftiga?

I svackorna runt höjderna är det lite bördigare jordmån och

Renlav. Visste Du att en lav består av en alg och en svamp som lever tillsammans?

där trivs granen bättre.

Här hittar Du olika sorters mossor. Vąggmossa, husmossa och kvastmossa är vanligast. Blåbår finns det också gott om.

Så småningom kommer vi fram till **Sitjárn**. Runt tjärnen växer sumptallskog. I den blöta myren hittar Du tre olika sorters bår, som man kan åta. Hjortron känner Du förstås till, men odon och tranbår är mera okända.

Odon är slåkt med blåbår och har också blå bår. I Sverige används båren sällan, medan de t ex på Island gärna plockas. Båren är vita inuti och smakar lite syrligt. Man skall

helst plocka dem efter första frosten.

Detsamma gäller tranbåren. De blommar med rosa fąrg i början av juli och får röda bår sent på hösten. Växten slingrar sig fram på mosstuvorna och används med fördel till sylt eller gelé.

I juni hittar Du roslingen blommande. Den tillhör, liksom tranbår och odon, ljungväxterna och har rosa blommor. Den är giftig och det har hänt att djur förgiftats med symptom som kramper och medvetslöshet.

Vindskydd och grillplats

Vid Sitjárn finns ett vindskydd

och en grillplats. Där kan man övernatta och/eller göra upp eld.

Vid sydvåstra kanten av sjón hittar Du en gammal båverhydda. Ingången till hyddan ligger under vattnet. Båvern åter mest bark från olika lövtråd, och det finns många avgnagda grenar kring båverhyddan.

I tjårnen kan Du fiska abborre eller mört.

Vid tjårnen kan det också finnas snok, som är grå till svart med gula flåckar på nacken. Den är inte giftig och simmar bra i vatten. Snoken lever av olika groddjur och fisk. (Svarta huggormar saknar gula flåckar i nacken.)

Fiskekortet ger dig lov att fiska i en rad olika vatten.

En doft av marsipan

Leden fortsätter mot Halvardsnäs. En bit in i granskogen hittar Du vackra bestånd av linnea. Den är Smålands landskapsblomma och har en vacker rosa färg. Om Du böjer Dig ner och luktar, så känner Du en doft av marsipan.

Högre upp mot kullen blir det stenigt och svårt att gå en bit. Du passerar en bäck, där det kan vara lite blött. Vidare över ett ungskogsparti ser Du exempel på asp och rönn som har betats av älg. På vintern lever älgarna mest av årsskott från unga tallplantor. I ungskogen med tall kan Du se det.

En karaktärsfågel i skogen om sommaren är trädpiplärkan, som man känner igen på sångflykten. Den dalar sakta ner med stela vingar och hängande ben under ljudlig sång. Den är till färgen oansenligt brungrå.

Stigen går uppåt och på krönet av berget hittar Du återigen många lavar. Den grönbruna islandslaven använde man förr under nöddår till både brödbakning och till att göra gröt av.

De flesta lavar går också bra att växtfärga med.

Får man plocka nötter?

Snart når Du landsvägen och korsar den. Leden fortsätter upp mot gården **Halvardsnäs**. På högra sidan efter vägkorset växer några hasselbuskar. Visste Du att nöt-plockning inte

hör till allemansrätten?

Man måste ha markägarens tillstånd för det.

På vänster sida (mittemot) hittar Du några askar. De flesta av de ädla lövträden, t ex ek, alm och ask har sina nordligaste utposter i Sverige (i vilt tillstånd) här i mellersta Värmland.

På vägen upp mot gården växer några ekar. Till höger om den första eken hittar Du vit kattfot, som gillar torra växtplatser. Hon- och hanblommor växer på olika plantor. Kattfoten är trevlig att plocka och torka, men plocka inte bort alla blommor på samma ställe.

Så länge kärleken varar

På båda sidor om vägen hittar Du andra torrbacksväxter, t ex styvmorsviol, tjärblomster och kärleksört. Styvmorsviolen, som har vackra blommor i lila och gult, är Ångermanlands landskapsblomma.

Tjärblomster har fått namnet av de bruna partierna av stjälken, som är starkt klubbiga. Den klubbiga stjälken tror man fungerar som ett skydd för blomman mot ovälkomna insektsbesök.

Insekter som t ex myror skulle annars skrämman bort pollinerande insekter. Humlor och bin suger nektar från blomman och för över frömjöl till en annan blomma på det sättet. Ta på stjälken och känn hur klubbig den är!

Nattviolen doftar extra starkt på natten för att locka till sig nattfjärilar.

Kärleksörten tillhör fetbladsväxterna. Om man plockar den, är den fräsch så länge kärleken varar...

Varför "stinknäva"?

Under ekarna hittar Du en växt som heter stinknäva. Den är släkt med midsommarblomster. Om Du tar på växten och luktar på handen, förstår Du varför den fått sitt namn. Förr använde man den till att bekämpa vägglöss med, och ett gammalt namn på växten är just vägglössgräs.

På ängen väster om vägen hittar Du många fina blommor, som ärtväxterna kråkvicker och gul-

vial och liten blåklocka. När Du kommer lite högre upp mot gården får Du beundra den fina utsikten ut mot Stora Gla.

Halvardsnäs är en gammal finngård från slutet av 1600-talet. Finnar röjde oftast sina gårdar i höjdlägen. Dit hade inte havet nått efter istiden och spolat bort den mera finkornigare jorden. Ett högt läge gjorde också platsen mindre känslig för frost.

Brände upp skogen

Finnarna försörjde sig med hjälp av svedjebruk och under den första tiden fick man goda skördar av råg, som man sådde i askan på de ibland mycket stora svedjorna.

Så småningom började skogen bli mera värdefull och man stiftrade lagar mot svedjebruket.

Trots detta fortsatte svedjebruket om än i mindre omfattning. De sista svedjorna i västra Värmland skall ha brunnit på 1900-talet. Om Du hade stått här på försommaren för trehundra år sedan, hade Du säkert sett rök från svedjor i omgivningen.

På kullen efter husen syns tre gamla oxlar.

Boskapsskötsel blev efter hand finnarnas viktigaste näringsfång. Djurhållningen fordrade stora mängder vinterfoder. Gårdarna hade stora ängsmarker för detta ändamål. Kring gården Halvardsnäs finns flera gamla ängar med intressant flora.

Köttätande växt

Kring ladan ser Du säkert några ladusvalor. De flesta övervintar i Västafrika, men kommer som många andra flyttfåglar troget tillbaka varje år.

In mot skogen fortsätter Du på den lättgängna traktorvägen. Kring stigen ser Du större bestånd av hundkex. Den har länge använts som medicinalväxt, bland annat att behandla sår med.

Så småningom kommer Du till högstammig granskog. Här är marken ganska näringsrik med högt gräs.

På platser med mera ljus finns den stora ormbunken örnbräken. Du fortsätter utför och passerar snart en bäck. Strax söder om bäcken hittar Du en spännande växt på stigen. Den är en **tätört**, som blommar med blåa blommor.

Den här växten fångar insekter. Med hjälp av ett ämne, ett enzym, som växten utsöndrar, bryts insekterna ner och växten får näring.

Tätörten har man använt till att göra "täta", en sorts filbunkskultur, av.

Mat för älgen

På samma ställe hittar Du något grönt som växer på marken. Det är en sorts levermossa, som är släkt med våra vanliga mossor.

Vägen fortsätter i något torrare mark, där det finns mera tall. Snart går Du förbi gården

Bråten.

Du tar stigen till höger och kommer efter några hundra meter till ett gammalt kalhygge, där granskogen nu tagit över. Du har fin utsikt över Stora Gla, om inte det uppväxande lövslyct hindrar utsikten.

Den rika tillgången på föda, som det moderna skogsbruket för med sig, har gjort att älgen har ökat kraftigt de senaste decennierna. Även ändrad avskjutning och milda vintrar under 1970-talet har påverkat älgan-talet positivt.

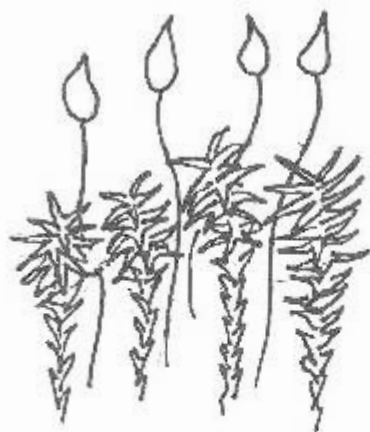
På 1980-talet har av antalet älgar minskat. Bland annat genom att flera har skjutits. På vägen utför passerar Du några områden, som för ett par år sedan varit riktiga "älghyggen". På somrarna äter älgen framför allt blad från olika lövträd.

Bra mot huvudvärk

Du går över vägen strax före **Vedviken**. På vänster sida om stigen har någon tagit björknäver. Man måste få tillstånd av markägaren, om man vill plocka näver.

Du passerar ett lite sumpigt område. Här växer mycket älggräs. Om man torkar blad från den, kan man göra te som lär hjälpa mot huvudvärk.

På höger sida om stigen ser Du odlingsrosen och en stenmur som visar att någon brukat marken. Du ser flera gamla äppelträd och en husgrund.

Björnmossa. Mossor har inga blommor. De sprider sig med sporer i stället för frön.

Här hittar Du skifferplattor från ett gammalt ladtak. Skiffern kommer troligtvis från Glava skifferbrott här i trakten.

Från bron över bäcken från Gränssjön kan Du se spår av bävvar. Troligen ser Du spår av en gammal eller ny bäverdamm. Nu har Du kommit till Vedviken.

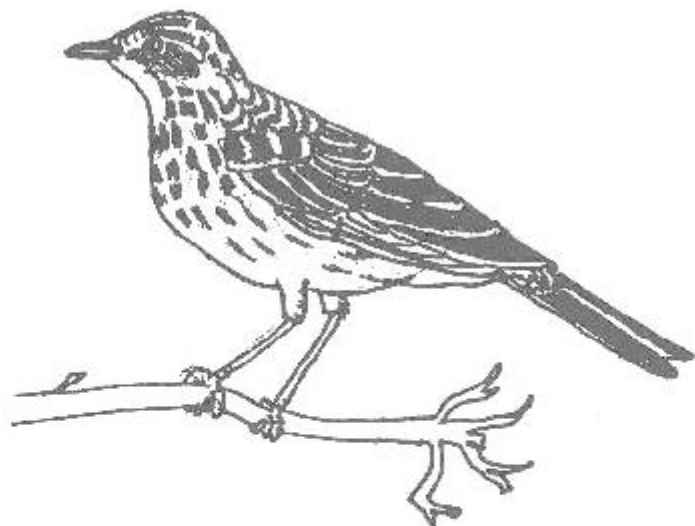
Leden korsar den större vägen till Lenungshammar, och du fortsätter in mot **Vedvikens skjutbana**. Vid vägkanten hittar Du några exemplar av den vita orkidén nattviol. Den doftar extra starkt på nat-

ten, eftersom den vill locka till sig olika nattfjärilar.

Till vänster om skjutbanan ser Du höga tistlar, som sticker upp som små torn i ängen. Enligt ett gammalt talesätt skulle kärrtistelns höjd förutsäga hur mycket snö det skulle bli följande vinter.

Dags att slå ängen

På höger hand finns en riktigt gammal slätteräng, som fortfarande hävdas, genom att skjutbanan ligger här nu. De flesta blommorna kan Du se från stigen. Lämna inte stigen förrän Du är absolut säker på att ingen

Under vandringen stöter Du ofta på trädpiplärkan. Den trivs bäst i öppen skogsmark.

skjutning pågår!

Förr, när ängsmark användes för att ge foder åt boskapen, fanns det gott om slätterängar. I dag finns inte så många kvar, och många ängsväxter har minskat kraftigt.

Slättergubben är ett sådant exempel, som Du hittar här. Den ser ut som en stor gul prästkrage och är en känd medicinalväxt. Namnet sägs komma av att blomkorgarna vanligen är tre, en i toppen och två yngre vid de översta bladen. De är "bonden och hans drängar" och "när de alla tre äro ute, då är tiden att slå ängen".

I ängen hittar Du gulblommande ängsskallra och höskallra. Deras frö skallrar inuti det uppblåsta fröhuset när de mognat.

Det blåa jungfrulinet och orkidén brudsporre med röda blommor hittar Du här. Titta på orkidéernas blommor på riktigt nära håll. På fuktigare ställen av ängen hittar Du den vanligaste värmäländska orkidén, Jungfru Marie nycklar, som har mera skära blommor.

Det finns många olika sorters blommor på ängarna och på kanterna kring vägen där leden går fram genom skjutbanområdet.

Ananasgaller och hallon

Efter skjutbanan ser Du några enar på vänster hand. Om Du tittar närmare på enarna kanske Du hittar enbär. Det tar två år för enbären att bli blå och mog-

na. Det första året är de bara gröna. När Du passerar en gammal lada, kan Du se flera slättergubbar på höger sida av vägen.

Snart kommer Du till torpet **Norra Vedviken**. Där tar Du av mot Glava Glasbruk. Denna del av stigen är delvis kraftigt påverkad av skogsbruk. Efter ett tag kommer Du in i äldre gammal skog igen. Här växer både gran och tall. På vissa granar kan Du se galler, små utbuktningar på granskotten, som liknar små kopior av ananas.

Ananasgallerna bildas av en sorts bladlöss, granbarrlusen, som lägger ägg inuti granskottet.

Den äldre skogen tar slut och Du kommer ut på ett kalhygge. Stigen fortsätter snett åt höger, och går genom yngre skog.

Efter ytterligare 500 meter når Du en skogsväg. Du följer leden in på en traktorväg. Här kommer Du åter ut på ett kalhygge. När skogen huggs ner frigörs mycket näring i marken. Hallon är en växt som gynnas av detta. Därför hittar Du mycket hallon på gamla kalhyggen. Snart kommer Du in i äldre barrskog igen. I granskogen hittar Du harsyra, som har en syrlig smak.

Ungefär en kilometer från skogsvägen kommer Du till ett gammalt torpställe på vänster

Där markerna blir sanka ligger spången inbjudande.

sida stigen. Du skymtar en glänta mellan granarna. I dag påminner den och en stenmur, ett par husgrunder samt några rönnar om de människor som bott här tidigare.

Du fortsätter bland mossa och blåbärsgranskog och passerar efter hand tre stycken bäckar. Den gula videörten hittar Du ofta vid diken. Man kan använda den till växtfärgning, och den skall ge en gul färg.

Svårt att gå här

Du går vidare genom granskogen. Så småningom ser Du tjärnen **Skarpestjärnet** på vänster hand. Här håller bävrar till. De har dämmt bäcken som går söderut från tjärnen. En del granar har dött, för att de stått för länge i vatten. Några andra granar här är angripna av insekter. Barkborren gör karaktäristiska gångar i barken.

Du passerar bäcken och när stigen svänger skarpt till vänster, kan Du se spår av den gamla bäverdammen.

Vid **Törebolsättern** står fortfarande det övergivna huset kvar. Här finns en förvildad trädgård, med gott om lupiner, äppelträd, spirea, syren och fläder. Här kan Du också se åtskilliga spår av gammal odlarmöda i form av gamla åkrar, stenmurar och odlingsrösen.

Du fortsätter längs **Stora Skottjärnet** som Du ser skym-

ta nedanför dig genom den höga granskogen. I norra änden av tjärnen passerar Du en bäck. Vid utloppet växer kabbekka, som har vackra gula blommor på våren.

Vid tjärnens ände är det terräng med mycket block och sten. Det är svårt att gå här, ungefär en sträcka på 200 meter. Tjärnen ligger i ett område där kraftiga rörelser i jordskorpan, förkastningar, skett för många miljoner år sedan.

Där trivs ormbunkarna

Du viker av från tjärnen och leden går uppåt. På Din högra sida följer Du en liten bäck, som går över i ett kärr. I kärret växer det kalla eller missne som den också kallas. Blommorna är samlade i kolvar och den har ett typiskt vitt hölsterblad runt omkring blomställningen. Den får röda här, som är giftiga.

Leden går genom ett hygge och ungskog. Snart passerar Du en stor kraftledning. Den stora ormbunken örnbräken växer där i stora mängder. Här finns det gott om ljus och inga träd skuggar växterna.

Du når husen vid **Trollhultsättern** och fortsätter vägen ner mot **Glava Glasbruk**.

Andra lämpliga leder

Dammarna - Manjatjärn

Längd: 1,5 km (samma väg fram och åter). Kupering: plant. Standard: ojämn.

Längd: 2,5 km (rundvandring). Kupering: småbackigt. Standard: ojämn.

Avtagsväg mot Dammarna vid Fors, mellan Sölje och Glava.

Bilparkering: vid Dammarna.

Övernattningsstuga: vid Dammarna (Glaskogskortet gäller).

Vindskydd/grillplats: två stycken av varje finns vid Manjatjärn. En lättillgänglig eldplats finns vid Dammarna. Gå över bron nordväst om övernattningsstugan.

Övrigt: leden mot Manjatjärn följer i början Stora Glas strand, och är stenig där och svår att gå på. Om Du går vägen söderut från Dammarna, och tar första stigen till höger, kommer Du åter på leden där.

Området består främst av tallhed, och närmare tjärnen

inslag av mosse och kärr. Leden är spångad på de fuktigaste partierna. Kring Stora Glas hittar Du nästan skärgårdsnatur, med klippor och mycket vackra omgivningar.

Gängene

Längd: 2 km. Kupering: småbackigt. Standard: ojämn. Kring lindängen: plan, ojämn standard.

Avtagsväg mot Gängene från vägen Glava - Stömne.

Parkering: vid lindängen, Gängene. Informationstavla finns.

Övrigt: leden är en naturstig med färdiggjorda informationstavlor och har vit markering. Området kring själva lindängen lämpar sig väl för mindre strövtåg, för den som inte orkar gå så långt.

Gängene lindäng är en gammal hävdad slätteräng med mycket lind och hassel. Intressant växtlighet finns speciellt i ängskanterna mot vä-

gen. Naturstigen går över omväxlande natur. Du möter både äng, lövträd, granskog och tallskog.

Älmheden

Längd: cirka 2 km (fram och åter). Kupering: plant. Standard: jämn.

Beläget mellan Granmon och Tegen i södra delen av reservatet.

Parkering: där leden korsar den större vägen, eller vid Bengttjärnet (vändplan).

Grillplats/vindskydd: finns vid Älmheds-Långtjärn.

Övrigt: detta vindskydd är det för närvarande lättaste att nå, av de vindskydd som inte ligger direkt vid vägen. Leden följer en jämn, flack skogsväg och stig. Dock är det svårt och brant att nå stranden av tjärnen. (Enklast är att fortsätta leden).

Lenungshammar

Längd: 2 km. Kupering: småbackigt. Standard: ojämn.

Beläget strax söder om Lenungshammar, vid hembygdsföreningens Karl XII-stuga.

Handikapptolett och rastplats finns vid parkeringsplatsen.

Leden är en naturstig med informationsskyltar. Vit markering.

Lilla Rämningen

Längd: 4 km. Kupering: småbackigt, brant. Standard: ojämn, svårframkomlig.

Vid Lilla Rämningen, strax väster om Gängene, finns **rastplats, vindskydd och handikapptolett** i nära anslutning till vägen.

Runt sjön finns också en något krävande vandringsled.

Den unika allemansrätten

I Sverige får vi ströva fritt i skog och mark. Vi får plocka bär och svamp och vi får färdas över andras vatten.

Det kallas **allemansrätten**. Men den rätten innebär också skyldigheter. Var rädd om naturen, Du som beger Dig till Glaskogen!

Du får inte:

- Föra oljud, t ex spela transistorradio på hög volym.
- Avverka eller skada träd och buskar, bryta ris eller grenar, fläka näver och bark (gäller även vindfällan).
- Plocka eller gräva upp fridlysta växter.
- Ta fågelbon eller fågelägg.
- Skada gröda eller gå över nysådda åkrar och skogsplanteringar.
- Skräpa ner, slänga sopor och avfall. Exkrementer måste alltid grävas ner!
- Fiska utan fiskekort eller jaga utan tillstånd.
- Bada vid strand som ligger på tomtmark.

- Förtöja vid brygga eller strand som ligger på tomtmark.

- Gå eller färdas över gårdsplaner, villa- och stugtomter eller på privat väg utan lov. (Tomten är området närmast bostadshus och tillhörande uthus. Den behöver inte vara inhägnad).

Glaskogens egna regler:

Reglerna Du just läst gäller sådant som är förbjudet överallt. Men Glaskogen har så många besökare. Därför behövs det särskilda regler här, för att inte området ska bli nedslitet. Här är några viktiga trivselregler:

- Lämna husvagnen utanför området eller mot avgift på husvagnscampingen vid Lenungshammar.
- Respektera eventuella förbud för biltrafik i området.
- Parkera bilen så, att den inte hindrar annan trafik eller verksamhet.
- Visa hänsyn till markägare och ortsbefolkning. Hindra inte jord- eller skogsbruket.

- Var rädd om mark och vegetation.

- Låt blommor och fröställningar stå kvar.

- Ta gärna med hunden, men håll den kopplad.

- Stör inte djurlivet.

- Tälta gärna. Men stannar Du längre än två dygn på samma plats krävs markägarens tillstånd.

Se upp med elden!

Om Du handskas med eld så att skogsbrand uppkommer är Du ansvarig för detta. Torka och vind ökar eldfaran.

- Det är absolut förbjudet att elda på andra platser än vid de anvisade eldplatserna!

- Kontrollera alltid att elden - och all glöd - är helt släckt när Du lämnar den.

- Kasta aldrig en glödande tändsticka, en cigarettfimp eller ett pipstopp på marken. Glöden kan ligga och pyra länge, innan den flamar upp.

- Vid torka kan det dessutom råda **totalt eldningsförbud** även vid eldplatserna. Det anges med en särskild flagga i rött med diagonalt gult kors.

Upplysningar om skogsbrandrisken och om eldning utomhus får Du på telefon 054 - 15 50 15.

FUB-gården, Glava Glasbruk

Föreningen för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna (FUB) i Värmland har sedan länge en egen stuga i Glava Glasbruk.

FUB-gården har fyra sovrum med tillsammans elva bäddar. Tre toaletter, varav en handikappanpassad med dusch. Fullt utrustat kök. Vardagsrum med TV.

Självhushåll. Medtag eget sänglinne och handdukar.

FUB:s stuga i Glava Glasbruk.

FUB i Värmland